

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2024]

Şerife YALÇINKAYA

<https://orcid.org/0000-0002-8317-9215>

Prof. Dr.

serife.yalcinkaya@ege.edu.tr

Ege Üniversitesi

<https://ror.org/02eaafc18>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Balkanları İhmâl Ederek Türk Edebiyatı Tarihi Yazılmayacağını Gösteren Bir Kitap: Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi

*A book that proves that Turkish literature cannot be
written by conquering the Balkans: History of Turkish
Literature in the Balkan*

Kitap Değerlendirmesi | *Book Review*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 24.02.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 10.03.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.04.2024

Atıf | *Citation*

Yalçinkaya, Ş. (2024). Balkanları İhmâl Ederek Türk Edebiyatı Tarihi Yazılmayacağını Gösteren Bir Kitap: Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1), 584-590.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1442475>

Yalçinkaya, Ş. (2024). A book that proves that Turkish literature cannot be written by conquering the Balkans: History of Turkish Literature in the Balkan. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(1), 584-590.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1442475>

Kitap Değerlendirme Bilgisi | *Book Review Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. <i>This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Şerife YALÇINKAYA | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Prof. Dr. Mustafa İsen – Prof. Dr. Tuba Durmuş (2023). Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi –Başlangıcından Günümüze Kadar-. Türkiye Maarif Vakfı. Tiran New York Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Osmanlı Devleti Söğüt'te kurulmuş olsa da kuruluş itibarıyla bir Balkan devletidir. Osmanlı Devleti daha İstanbul'un fethinden çok önce 1354 tarihinde Balkanlara geçmiş ve 1878'den 1912'ye Balkan coğrafyası hızla elimizden çıkana kadar bu coğrafyada siyasî istikrar sağlamanın yanı sıra kültürel bir birikim de meydana getirmiştir. Balkan coğrafyasının tarihteki bu önemine rağmen Balkanlarda Türk kültür ve mirasına dair yapılan çalışmalar parmakla sayılabilecek kadar azdır. Prof. Dr. Mustafa İsen ile Prof. Dr. Tuba Durmuş'un hazırladığı kitap böyle bir önemli boşluğu doldurmaktadır.

Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi –Başlangıcından Günümüze Kadar- isimli kitap, Türkiye Maarif Vakfı Başkanı Prof. Dr. Birol Akgün'ün bir *Sunuş* yazısıyla başlıyor. Bu tür kitaplardaki sunuş yazıları genellikle tekrar metinlerdir ve kitabın niteliğiyle ilgili bilgi içermezler, fakat bu çalışmada öyle olmamıştır. Prof. Dr. Akgün, bu kıymetli eserin içeriğine ve önemine değinen sunuş yazısıyla okuru kitaba hazırlıyor. Kitaplardaki ön sözler genellikle kitabın içerik özetidirler. Oysa Prof. Dr. Mustafa İsen ve Prof. Dr. Tuba Durmuş böyle yapmamışlar (s. 9-14). Bütün bunlar eseri emsalleri gibi bir müracaat kitabı olmaktan çıkarıp okunacak bir kitap haline getiren hususlardır. Kitabı elinize alıyor ve başından sonuna kadar satır satır okuyorsunuz. *Ön Söz*'de Prof. Dr. Mustafa İsen bu kitabın yazılma sebeplerini ve kendilerini onun yazılmasına götüren yolu şöyle özetlemiştir:

“Balkanlar aile olarak kaderimiz. Doğduğum yıllarda ailenin Balkanlardan göçünün üzerinden neredeyse seksen yıl geçmiş olmasına rağmen ortalıkta konuşulan şeylerin pek çoğunun ucu *memleket* diye tanımladıkları Balkanlara çıkardı. Belgrat Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliğim zamanında (1981 – 1983) küçük bir çocuk olan Tuba okuma yazmayı kendi kendine, evimize gelen bölge dergileri Kuş, Sevinç ve Tomurcuk aracılığıyla öğrendi. Başlangıçta hafızamızda olan, sonraları da bizzat yaşayıp gördüğümüz Balkanlarla ilgili gelişmeleri yakinen izlemeye çalıştık. İtiraf edelim ki bölgenin, meraklılarına bol malzeme veren ilgi çekici tarihi konumu ve sıklıkla hareketli olaylara sahne olan güncel durumu da bizim ilgimizi sürekli tuttu. Kısacası bölgenin cazibesi sizi bir kere içine çekerse kurtulma şansınız da yoktur. Bizim için aşka dönüşen bu alakadan kurtulma gibi bir niyetimiz de bulunmamaktadır.” (s.9)

Başta mimarî olmak üzere, Balkanlardaki kültürel birikim farklı araştırmacılar aracılığıyla yayına ve televizyon belgesellerine dönüştürülmüştür. Oysa Balkanlardaki en önemli kültürel birikim olan edebiyatla ilgili olarak -bölgesel ve belli şahıslar üzerine münferit çalışmalar yapılsa da- toplu edebî değerlendirme yapılmamış, bu konu eksik kalmıştır. Eldeki kitabın yazılış amacı da budur ve bu amaç yazarlarca da kitapta belirtilmiştir (s.11).

Balkanlarda Osmanlı fetihleriyle birlikte ortaya çıkan ve günümüzde de devam eden edebî faaliyet üzerine ilk çalışmalar yine bu kitabın yazarlarından birine Prof. Dr. Mustafa İsen'e aittir. Balkanlar üzerine Türkiye'deki dikkatlerin son yıllarda artmaya başladığı düşünülürse daha 1980'li yıllarda başlayan bu çalışmalar aynı zamanda ülkemizdeki ilk

çalışmalarıdır. Araştırmacılar bu öncü çalışmalardan bazılarının künyesini vermişlerdir (s. 11): Mustafa İsen ve Reyhan İsen (1983). *Yugoslavya Türk Çocuk Şiirinden Seçmeler*; Mustafa İsen, Reyhan İsen ve A. Esra Kireççi (2001). *Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri Antolojisi*; Mustafa İsen ve Tuba Işınsu Durmuş (2008). *Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyesi Antolojisi*; Mustafa İsen (2009). Varayım Gideyim Urumeline.

Kanımızca İsen ve Durmuş'un bu kitapla birlikte okunması gereken başka önemli çalışmaları da vardır. Kitapta zaman zaman bunlara atıf yapılmışsa da konuyla ilgilerine binaen onların da *Ön Söz*'de nakledilmesi gerekirdi. Bunlardan ilki, İsen'in "Rumeli'de Türk Kültür ve Sanatını Besleyen Bir Kaynak Olarak Akıncılık" başlıklı bildirisidir (2001). Bu önemli bildiri, bize göre, bu kitapla birlikte okunması gereken bir temel kaynaktır. Aynı şekilde, Mustafa İsen'in "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar" (1985; 1989a; 1989b) başlığıyla yazdığı üç makale, doğrudan Balkanlar hakkında olmasa da tezkirelere dayalı olarak Osmanlı şairlerinin kültür coğrafyaları, tarikat ilişkileri ve meslekleri hakkında bu kitaptakilerle mukayese edilecek önemli bilgiler sunmaktadırlar. Bu makale serisinden "Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış" alt başlığı taşıyan ilki, araştırmacıların bu kitaptaki sonuçlarıyla birlikte okunmalıdır. Yine Tuba Işınsu İsen Durmuş'un doktora tezi *III. Selim Döneminin Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği* (2006) ve onun kitaplaştırılmış hâli olan *Tutsan Elini Ben Fakirin – Osmanlı Edebiyatında Hâmîlik Geleneği* (2009) de Rumeli'deki himaye ve hâimler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Elbette yazarlar bu önemli çalışmalara atıf yapmışlar ve bu öncü çalışmaların sonuçlarından yararlanmışlar, ama bu çalışmaları kitaplarında ana kaynaklar olarak nakletmeyi ihmal etmişlerdir. Bu ihmâlî araştırmacıların tevazu sahibi oluşlarına bağlıyoruz.

İsen ve Durmuş'un kitabının *Giriş* kısmı bu tür çalışmalarda özlenen bir akademik giriş örneğidir. Balkanlardaki Türk varlığı ile Türk kültür ve edebiyatı hakkında derli toplu önemli bilgiler içeren bu bölüm, sadece bölgenin edebiyat tarihi açısından önemini vermemekte, aynı zamanda Balkanlar için bir şehir, kültür, eğitim ve tasavvuf tarihi özeti niteliği göstermektedir. *Giriş* kısmı konunun *Osmanlı Sonrası Balkanlarda Türkçe ve Günümüzde Balkanlarda Türk Edebiyatı (Kuzey Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya)* alt başlıklarıyla ele alınmakta ve eldeki malzemeyi bugüne ulaştırmaktadır (s. 15-72).

Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi'nde araştırmacılar, malzemeyi bugünkü Balkan devletleri adı altında, 10 ana bölümde değerlendirmişlerdir. Bu bölümler sırasıyla şöyledir: *Yunanistan'da Türk Edebiyatı, Bulgaristan'da Türk Edebiyatı, Makedonya'da Türk Edebiyatı, Bosna – Hersek'te Türk Edebiyatı, Kosova'da Türk Edebiyatı, Sırbistan'da Türk Edebiyatı, Arnavutluk'ta Türk Edebiyatı, Romanya'da Türk Edebiyatı, Macaristan'da Türk Edebiyatı, Karadağ'da Türk Edebiyatı*. Özetle bu başlıklar altında 15. yüzyıldan günümüze kadar yaşamış ve yaşamakta olan 1894 yazar ve şair ilk defa toplu olarak ele alınmıştır. Her ülke sınırı içindeki Türk kültür ve edebiyat merkezleri ayrı ayrı incelenmiştir. Bu değerlendirmelerde şehirlerin bugünkü dokusunun, Türkçe ve Türk kültürü açısından bugün içinde buldukları durumun da üzerinde durulmuştur. Şair ve yazarlar

hakkındaki değerlendirmelerde başta TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü) olmak üzere ansiklopedik kaynaklara, konuyla ilgili genel veya özel çalışmalara, şair ve yazarların eserlerine mutlaka atıf yapılmıştır.

İsen ve Durmuş, kitapta bazı önemli kaynaklara temas ederek onların yazarlarına teşekkür etmişlerdir (s. 14). Bu noktada andıkları ilk isim Machiel Kiel'dir. Kiel'in, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde, bazıları *Encyclopaedia of Islam*'da da yer alan pek çok Balkan şehri hakkında yazdığı maddesi vardır. Kitap, başta verilen bir işaretle, meraklı okuruna bu maddeleri de okutmaktadır. Sözgelimi Yenişehir'i araştırmacılardan okumadan önce Kiel'den okuma ihtiyacı hissedilmektedir. Onu okuduğunuzda araştırmacıların bu güzel maddeye kültürel ve edebî dokuyu ekleyerek Yenişehir'i nasıl bir kez daha yazdığı karşısında hayranlık duyulmaktadır. Kanımızca Kiel de bu maddeleri yeniden yazacak olsa İsen'in ve Durmuş'un çalışmasına aynı şekilde müracaat edecektir.

İsen ve Durmuş'un işaret ettikleri diğer bir ana kaynak *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'dür. Bu önemli ansiklopedik kaynak, başkanlığını yine Prof. Dr. Mustafa İsen'in yaptığı ve Prof. Dr. Tuba Durmuş'un da danışman ve editör olarak görev yaptığı büyük bir projenin mahsulüdür. Nitekim projenin "Balkan Yazar ve Şairleri Grubu" editörlüğü de İsen ve Durmuş tarafından yapılmıştır.

Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi'nin en dikkat çekici yanlarından birisi kitap boyunca şehirlerin fotoğraflarla zenginleştirilmesi, ülkelerde Türk kültürünün görüldüğü şehir ve kültür havzalarının haritalarla gösterilmesi ve elde edilen her bilginin sayısal grafiklere dökülmesidir. Fotoğraf, harita ve grafikler kitaptan farklı amaçlarla yararlanmak isteyenlere farklı okuma düzlemleri de sunmaktadır. Baştan sona okunabilirlik vasfı öne çıkan bu kitaba, kültürel bir merakla göz gezdiren bir okur, fotoğrafları, Türkçenin ve Türk edebiyatının Balkanların hangi bölgelerinde hangi yüzyıllarda devam ettiğini merak eden bir okur, harita ve grafikleri takip ederek bölge hakkında hızlıca fakat doğru bilgi sahibi olabilecektir. Kitaptan fotoğrafların Prof. Dr. Mehmet İbrahimgil ve Prof. Dr. Rıdvan Canım'a ait olduğunu öğrendiğimizde fotoğrafları verilen önemli mimari yapıların, Türkçenin öğretimi, Türk edebiyatı ve kültürüyle ilgili güzel kesitlerin olmasına hiç şaşırıyoruz. Çalışmadaki haritalar da dikkat çekicidir. Bunlar birer siyasi harita değil, hem her şehir yok, hem de şehir merkezlerinin yanında bazı köyler, küçük yerleşim birimleri var, ama hepsi çok tanıdık bunların. Yine araştırmacılardan öğreniyoruz ki bu haritaları kitap için Dr. Ammar İbrahimgil çizmiş. Haritaları hayranlıkla seyre ediyoruz. Dr. Bilal Güzel de kitaba teknik destek vermiş. Kitaptaki grafikler emek mahsulü. Yazarlardan Prof. Dr. Mustafa İsen'in daha 80'li yıllarda tezkirelere dayalı çalışmalarda grafiklerden nasıl yararlandığını biliyoruz. Bütün bunlar kitabın okunurluğunu ve kullanımını kolaylaştıran yanları.

Böylesine güzel bir kitapta Balkan coğrafyasından olduğunu bildiğiniz bir şaire ulaşmak için onun yaşadığı bölgeyi bilmeniz gerekmesi kitabın kullanımı açısından güçlük oluşturmakta. Günümüzün teknolojik imkânlarıyla çalışmalarını her türlü sayısal bilgi, grafik ve haritalarla zenginleştirmiş, görsel malzemeyi çok iyi kullanmış bu iki kıymetli

araştırmacının ikinci baskıda araştırmacıları, konuya ilgi duyan okurları bir şahıs adları dizininden mahrum etmeyecekleri inancındayım.

Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi'nin en önemli yanı elde edilen verileri, sonuçları değerlendiren ve yorumlayan bir çalışma olmasıdır. Kitaptaki bütün istatistikî veriler yorumlanmış ve uzun uzun tartışılmıştır. Değerlendirmemizin en başında söylediğimiz “okunacak bir edebiyat tarihi”dir İsen ve Durmuş’un bu çalışması. *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi* aynı zamanda “okutan bir edebiyat tarihidir” de. Kitabı okuyan okur, hem akademik çalışmalara hem de edebî metinlere dönme ihtiyacı hissedecektir. Kitabı okurken elinize bazen *Hayretî Divânı*'nı, bazen Yahya Kemâl'in şiirlerini alacaksınız, bazen adını yeni öğrendiğiniz Hüseyin Avnî Ozan (1881-1946) gibi Yenişehir Fener'de doğmuş ve bölge elimizden çıkınca İzmir'e yerleşmiş bir muhacirin kaynaklarda izini süreceksiniz, bazen de okuduklarınız bir Rumeli türküsüyle dilinize dolanacak. Belki de kitabı, Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın dilinden dökülen iki mısra ile elinizden bırakacaksınız:

*Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını*

Kitap, kısa zamanda eğitim ve kültür hayatımızın belirleyici kurumlarından biri olmuş Maarif Vakfı'nın ikinci yayını olup gerek baskı kalitesiyle gerek dizgi ve tasarımıyla övgüye layık. Bununla birlikte kitap ilk yayım olmasının bazı şanssızlıklarını da yaşadı ve yaşıyor. Balkanlardaki varlığımızın, bir coğrafyayı mülk edinişimizin hikâyesi olan bu önemli çalışmanın dağıtımı ne yazık ki kitabın önemine paralel ilerlemedi. Maarif Vakfı'nın bu aksamayı bir an önce gidermesini ve kitabı geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşturmasını diliyorum.

Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi, Balkan şehirlerini şairleriyle, kültürel ve edebî dokusuyla tanıtan *akademik bir şehrengiz* olmuş. Kitabı okurken hep Âşık Çelebi'nin tespitlerinin doğruluğunu düşündüm ve kitabı *Meşâirü'ş-Şu'arâ* ile de paralel okudum. Araştırmacılar da böyle yapmışlar. Âşık Çelebi'nin “*Rivâyet olunur ki Prizren'de oğlan doğsa adından akdem mahlasın korlar. Yenice'de doğan oğlan baba diyecek vakt Fârisî söyler. Priştine'de oğlan doğsa dividi belinde doğar derler. Binâen-alâ zâlik Prizren şair menbâi ve Yenice Fârisî ocağı ve Priştine kâtip yatağıdır*” (Kılıç 2010: 904) cümlelerinin delillerini, sonraki asırlarda ve günümüzde Balkanlarda Türkçenin, Türk edebiyat ve kültürünün durumunu İsen ve Durmuş'tan okuyun. Dilerim, kitap pek çok baskı yapsın. Dilerim ki dilimiz, edebiyatımız ve kültürümüz Balkanlarda daim olsun. Ve yine dilerim ki başlangıçtan bu güne kadar Balkanlar maceramızı tespit eden bu kitap çabucak eskisin, ona ekler yapılsın ve eskilerin deyimleriyle *zeyller* yazılsın.

Kaynaklar | References

- Durmuş, Tuba İşinsu İsen (2006). *III. Selim Döneminin Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hâmilik Geleneği*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi. Doktora tezi.
- Durmuş, Tuba İşinsu (2009). *Tutsan Elini Ben Fakirin –Osmanlı Edebiyatında Hâmilik Geleneği*. Doğan Kitap.
- İsen, Mustafa (1985). “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar I: Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış”. *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler*. İstanbul. s. 145-152; (1986). *Türkiye Yazarlar Birliği Kültür ve Sanat Yılığ*. Ankara, s. 279-285; *Boğaziçi*. S. 49. Temmuz-Ağustos. s. 47-51; (1997). *Ötelerden Bir Ses*. Akçağ Yayınları. s. 64-76.
- İsen, Mustafa (1989a). “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II: Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri”. *Millî Eğitim*. S. 84, s. 21-27; (1997). *Ötelerden Bir Ses*. Akçağ Yayınları. s. 209-229.
- İsen, Mustafa (1989b). “Şu’arâ Tezkirelerinin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III: Divan Şairlerinin Meslekî Konumları”. *Millî Eğitim*. S. 83. s. 35-41; (1990). *Tarih ve Toplum*. C. 13. S. 75, s. 45-48; (1997). *Ötelerden Bir Ses*. Akçağ Yayınları. s. 221-229.
- İsen, Mustafa (2001). “Rumeli’de Türk Kültür ve Sanatını Besleyen Bir Kaynak Olarak Akıncılık”. *Balkanlar’da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000, Şumnu-Bulgaristan)*. C. I. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. 391-397.
- İsen, Mustafa (2003). “Balkanlar’da Türk Edebiyatı”. *Balkan Türkleri Balkanlar’da Türk Varlığı*. Derleyen: Erhan Türbedar. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. s. 224-253.
- İsen, Mustafa (2009). *Varayım Gideyim Urumeline*.
- İsen, Mustafa - Reyhan İsen (1983). *Yugoslavya Türk Çocuk Şiirinden Seçmeler*.
- İsen, Mustafa - Reyhan İsen - A. Esra Kireççi (2001). *Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri Antolojisi*.
- İsen, Mustafa - Tuba İşinsu Durmuş (2008). *Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyesi Antolojisi*.
- Kılıç, Filiz (hızl.) (2010). *Âşık Çelebi, Meşâirü’ş-Şuarâ (İnceleme-Metin)*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- Kiel, Machiel (2013). “Yenişehir”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 43, s. 473-476.